http://www.etnolog.org.ua

АСИМІЛЯЦІЯ ЧИ МАРГІНАЛІЗАЦІЯ: СІЛЬСЬКА МОЛОДЬ У ВЕЛИКОМУ МІСТІ

Тіна Момот

УДК 314.727.2–053.81+316.733

У статті розглянуто питання адаптації сільської молоді до життя в місті. Аналіз адаптаційних стратегій приїжджих був проведений на основі анкетування та авторського польового матеріалу.

Ключові слова: адаптація, сільська молодь, місто, акультурація, маргіналізація, міграція, урбанізація.

The main focus of the article is the problem of the rural youth adaptation to the urban life. On the basis of a questionnaire poll and the author's field researches the analysis of the strategies of the newcomers was made.

Keywords: adaptation, rural youth, city, acculturation, marginalization, migration, urbanization.

Метою цієї розвідки є визначення особливостей адаптації сільської молоді після переїзду до міста. Цю проблематику досі не розглядали в українській етнології. Окремі публікації соціологічної, психологічної та культурологічної тематики належать російським дослідникам. Так, можемо виділити працю Л. Когана «Быть горожанином» (М., 1990), де розглянуто питання урбанізації та міського способу життя. Цій темі присвячене дисертаційне дослідження С. Цапка «Социокультурные особенности образа жизни и ценности современного сельского жителя» (Ростов-на-Дону, 2009). Аналіз окремих аспектів міської культури та її взаємодії з сільською культурою міститься в публікаціях І. Турова («Городской образ жизни: теоретический аспект» (М., 1995)), Д. Алісова («Урбанизация и культура» (Омск, 1997)).

Різними аспектами даної проблеми впродовж останніх років займались українські соціологи С. Іванов (вивчення побуту сільських мігрантів м. Харкова в 50-х рр. XX ст.), Т. Алмазова (порівняння міського й сільського середовищ проживання), І. Карпова (стратегії адаптації сільської молоді в містах), Т. Соломонова (особливості вінницького міського середовища).

Переїзд сільської молоді до великого міста для багатьох є процесом болісним і травматичним, оскільки передбачає суттєву зміну параметрів персонального простору індивіда, звичної системи зв'язків та стереотипів поведінки. Тому ми використовували й дослідження з психології, зокрема праці американського психолога Дж. Беррі. Автор пропонує розглядати адаптацію виключно як комплекс стратегій пристосування індивіда в процесі акультурації, виділяючи при цьому різні стратегії, які призводять до трьох типів адаптації — пристосування, реакції та відмови [1]. Таких стратегій є чотири: асиміляція, інтеграція, сегрегація (або сепарація) та маргіналізація [2].

Асиміляція передбачає відмову від своєї культурної ідентичності і традицій та перехід у домінуючу спільноту. При інтеграції відбувається як збереження власної культурної цілісності, так і прагнення стати невід'ємною частиною більшої спільноти. Сегрегація виникає тоді, коли група, яка акультурується, є небажаною для домінуючої групи й зумисно нею відокремлюється; сепарація ж виникає, якщо в найменшої групи переважає бажання відокремитися. Маргіналізація характеризується втраченими зв'язками зі своєю культурною групою та відсутністю контакту з домінуючою. Очевидно, ці стратегії можна простежити і в контексті аналізу адаптації сільської молоді України в містах. Спробуємо показати це на конкретному матеріалі.

Основну джерельну базу нашого дослідження становлять власні польові матеріали

http://www.etnolog.org.ua

автора у ВНЗ м. Києва й м. Вінниці та ряд інтерв'ю, здійснених у Хмельницькій, Вінницькій та Київській областях. Окремі проблеми адаптації сільської молоді в умовах міста ми досліджували на прикладі студентів і викладачів міст Вінниці та Києва. Із цією метою було проведене пілотне анкетування студентської молоді та молодих викладачів Вінницького кооперативного інституту та Київського технікуму готельного господарства віком від 18 до 34 років (загалом 150 осіб).

Відомості були обрані з огляду на репрезентативність Києва як столиці й мегаполісу, а Вінниці — як центру з традиційно високою міграційною активністю сільської молоді. Зважаючи на доступність комерційної форми навчання та відкритої політики щодо контингенту абітурієнтів, здійснено вибір навчальних закладів. Крім того, згадані ВНЗ пропонують фінансово-економічні спеціальності, популярні серед сучасної сільської молоді.

Адаптацію сільських мігрантів в контексті їх взаємодії з міським середовищем будемо розглядати і з погляду психоаналізу, користуючись висновками фахівців, які вирізняють два її різновиди: алопластичну, що відбувається за допомогою змін у зовнішньому світі, які людина здійснює для того, щоб він відповідав її потребам, та аутопластичну, що забезпечується змінами особистості (її структури, умінь, навичок тощо), за допомогою яких вона пристосовується до середовища [3].

Доречно також зупинитися на питанні атрибуції міського середовища і власне міського способу життя. Динамічність міського середовища дає індивіду можливість досягти будь-якого соціального статусу, обрати певну соціальну роль, змінити цю роль на яку-небудь іншу, якщо виникне потреба [4]. Визначальною особливістю міста є необхідність постійно взаємодіяти з інформаційними процесами. Городяни живуть у перенасиченому інформаційному просторі, тому їм доводиться вчитися швидко засвоювати нову інформацію, уміти знаходити потрібну, абстрагуватися від зайвої і водночас постійно бути уважними та пильними. Проте основою саме сучасного міського способу життя є дві речі — дохід і споживання [5]. В умовах споживацького суспільства лише вони становлять реальну цінність, яка автоматично сприймається прибулими мігрантами.

На противагу міському, сільський спосіб життя характеризується більшою розміреністю, статичністю, залежністю ритмів праці від пори року, важчими, порівняно з містом, умовами праці, злиттям меж праці й побуту, трудомісткістю праці в домашньому та підсобному господарствах, стабільністю складу мешканців, типовими тісними родинними й сусідськими зв'язками [6].

Переїзд молодої людини в місто відбувається зазвичай за стандартною схемою: вступ до ВНЗ, пошук роботи, створення сім'ї та остаточне переселення до міста. За даними Міністерства освіти і науки України, у загальній чисельності зарахованих до ВНЗ осіб у 2004/2005 навчальному році сільська молодь складала [7]:

у вищих навчальних закладах I—II рівнів акредитації — майже 63 778 осіб, або 35 % від загальної кількості зарахованих, із них 17% — за цільовим направленням;

у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації — майже 118 805 осіб, або 25 % від загальної чисельності зарахованих, із яких 12 % — за цільовим направленням.

Причинами переїзду 93 % опитаних у м. Києві називають навчання, а в м. Вінниці 62 % респондентів зазначають навчання, а ще 26 % — роботу. Привабливість міста, на думку молодих мігрантів, однозначно полягає в більших можливостях реалізації особистості, що за умови депресивності сільської місцевості й тотального безробіття є цілком закономірним.

Досить часто визначальну роль при переїзді сільської молоді до міста відіграють батьки, адже в селі часто вважають, що для успішності дитину потрібно «вивчити». На практиці це означає вибір ВНЗ, куди за допомогою знайомих або хабара дитина зможе вступити, забезпечення студента житлом та фінансовою

підтримкою і, зрештою, сприяння у влаштуванні на роботу та переселенні до міста. Таким чином, задля переїзду дитини до міста батьки не шкодують ані часу, ані грошей. Зазвичай у такій ситуації залучають своїх знайомих — колишніх земляків — або ж будь-які інші «виходи» на впливових у даному питанні людей.

Студент-першокурсник здебільшого живе в гуртожитку. Це підтверджує і анкетування. Так, у столиці більше 93 % приїжджих мешкають у гуртожитку, а в м. Вінниці цей показник становить всього 26 %, а 28 % мігрантів винаймають житло. Така ситуація є зрозумілою з огляду на помітну різницю цін на оренду нерухомості в столиці та інших містах. Більшість молоді мігрує до міст у віці 15—18 років. За таких умов молоді люди не лише переживають адаптацію до самого міста, але й проходять заключний етап соціалізації, середовищем для якої стає навчальний заклад і часто гуртожиток. Респонденти зазначають, що саме гуртожиток є важливим чинником у цьому процесі: «Коли, наприклад, зразу, приїхавши до Вінниці, ти студент, і гуртожиток, це дуже гарний вихід і це дуже великий плюс, тому шо, я вважаю, тут іде така активна колективізація, ти притираєшся, ти відчуваєш зразу свої всі можливості» [8].

Однак гуртожиток для молодого мігранта є своєрідною буферною зоною, місцем соціалізації, адже адаптація до міста в таких умовах уповільнюється відсутністю представників міського середовища в побуті.

Можемо зазначити ще одну особливість, характерну саме для українського суспільства: малі містечка та селища міського типу за способом життя є ближчими до сільського, ніж до міського простору, тому мігранти з такого середовища несуть у собі здебільшого саме сільську ментальність.

Іншими варіантами є винаймання кімнати з кількома іншими студентами, проживання з «хазяйкою» або ж у родичів, які переїхали до міста раніше: «Я в гуртожитку не жив взагалі, я жив у братової тещі. А потім я почав жити на квартірах з хазяйкою, потім знімав квартиру з хлопцями, потім з дівчиною» [9]. Таким чином, ми бачимо знову ж таки спільне проживання кількох мігрантів-студентів або ж проживання в односельчан, які мігрували раніше, чи родичів.

С. Іванов [10] зазначає, що на адаптацію сільських мігрантів впливають дві групи умов проживання в місті: умови життя незалежно від тривалості проживання (медичне й деякі види побутового обслуговування, наявність культурно-просвітніх установ, благоустрій міста) та умови, які змінюються залежно від строку проживання в місті (житлові умови, заробітна плата, прибуток та ін.). На думку дослідника, «саме від того, як швидко сільський мігрант зможе покращити ці умови, залежить його проживання та адаптація до міської соціальної структури» [11]. Підтвердження знаходимо й у роздумах респондентів: «Мені здається, шо взагалі найважчим, шо є в адаптації до міста, життя в місті — це все ж таки питання житла. На сьогоднішній день це є одне з недешевих задоволень, тому це одне з таких наріжних питань, яке певним чином не дає відчувати себе стовідсотково городянином» [12].

Утім, 68 % опитаних у м. Києві заявили, що цілком адаптувалися до життя в місті, у той час як у м. Вінниці цей показник навіть вищий — 86 %. Можна припустити, що причиною такої різниці є все-таки психологічне навантаження та рівень стресогенних факторів (щільність пасажиро-транспортних потоків, ціни) у провінційному місті та мегаполісі, що й викликало подібну розбіжність. Цікаво, що серед причин, які перешкоджають адаптації, опитані найчастіше вказують на свої часті поїздки додому (про це ж пише і С. Іванов [13]) або ж на те, що вони рідко перебувають поза межами навчання або роботи. Якщо ж вести мову про терміни адаптації, то більшість респондентів у м. Києві називають термін — місяць, у м. Вінниці по 40 % опитаних підтримали варіанти «менше місяця» і «півроку».

Зазвичай у перші роки переїзду поїздки додому відбуваються приблизно один раз на тиждень, згодом — приблизно раз на місяць, раз на два місяці, і, нарешті, зі збільшенням часу про-

http://www.etnolog.org.ua

живання в місті село відвідують виключно за необхідності: «Треба допомогти в селі там викопати город, треба зробити ремонт, то зрозуміло, що в мене є борг перед батьками, що мені треба поїхати і допомогти» [14]. Таким чином, якщо спочатку село є місцем, де людина почувається комфортно і в умовах стресу, пов'язаного з переїздом, може відновити психологічну стабільність, то згодом це стає періодичним обов'язком. Варто зауважити, що чим міцніший зв'язок мігранта із селом, тим важче йому адаптуватися, власне, ми можемо вести мову про те, що молодь, яка мігрувала до міст, є сільською до того моменту, поки існує цей зв'язок.

Як же відбувається сам процес адаптації? Респонденти зазначають, що найважчим є перший місяць. Утім, у сучасній Україні для більшості селян періодичні поїздки в місто є нормою, однак тимчасове перебування й життя в місті — усе-таки різні речі. Зазвичай перший час після переїзду є досить болісним: «Ну це якщо правильно сказати, використати термінологію, це була повна дезадаптація. Тому шо порівняти життя в селі, з спокійним таким руслом, з спокійним ритмом, і згадуючи своє, період навчання, одразу після закінчення дев'яти класів, перших два тижні це було дуже важко, це було не то шо важко, це було стрьомно. Мені треба було десь виходити так, проплакатися хвилин 15, шоб ввести в тонус себе. І це я так от плакала дійсно вересень, жовтень, листопад — це точно було» [15].

На запитання, чого найбільше їм бракує в місті, опитані відповідали: природи й тиші. Цікаво, що в столиці брак природи зазначили 79 % опитаних, а у м. Вінниці — 57 %, що свідчить про урбанізованість столичного простору та нестачу рекреаційних зон.

Якщо перший час після переїзду коло спілкування молодого мігранта здебільшого обмежується сусідами по кімнаті, земляками та окремими одногрупниками, то за кілька місяців воно починає стрімко розширюватися за рахунок однокурсників, друзів їхніх друзів тощо.

Можна зауважити ще один принциповий момент — місто сприяє активному залученню до користування Інтернетом, не оминає ця тенденція колишніх селян. Попри те, що в сучасних українських селах активно проходить процес інтернетизації, усе-таки повною мірою із цим проявом інформаційного суспільства мігранти стикаються саме в місті. Нині обов'язковим атрибутом соціалізації молоді є створення власного аккаунту в соціальних мережах (найчастіше «В контакте», рідше — «Facebook»). Соціальні мережі дають дві принципово важливі для молодої людини можливості: самореалізації та спілкування. Створивши свою сторінку, молоді люди потрапляють у середовище необмеженого спілкування, інформації, вони отримують змогу обмінюватися музикою, фільмами, таким чином дізнаючись про останні мистецькі тенденції. Обізнаність зі свіжими «приколами» стає запорукою визнання в групі однолітків, можливість переглядати чужі сторінки — прекрасним способом полегшити власну соціалізацію та адаптацію.

Однозначно можна вести мову про те, що мігранти підкреслюють існування різниці між сільською і міською молоддю. При проханні вказати, чим саме відрізняється міська молодь, вони зазначають манеру спілкування та поведінку, а розпізнати людину із села, на їхню думку, можна за характерною вимовою, рідше — за манерою одягатись. Останнє простежується і в наступних відповідях, адже 34 % опитаних у Києві і 46 % у Вінниці зазначили, що після переїзду змінили стиль одягу та стрижку.

Тут варто зосередитись і на ставленні міської молоді до сільської. На думку мігрантів, міська молодь ставиться до сільської здебільшого нейтрально. Утім, близько 20 % опитаних зазначили, що ставлення переважно є поганим.

Відкриті конфлікти трапляються між цими групами досить рідко. Визначальну роль у стосунках міської та сільської молоді відіграє рівень навчального закладу, престижність спеціальності та особливості конкретних ВНЗ. Так, навчання в університетах іноземних мов, здобуття спеціальності з міжнародних відносин, журналістики, веб-дизайну, програмування, мистецького спрямування традиційно є привілеєм городян, вихідців із заможних родин або з високим рівнем фахової підготовки, здобутої в спеціалізованих школах, на відповідних курсах тощо. Не останню роль відіграє і знання іноземних мов, рівень викладання яких у сільських школах украй низький. Виші, що пропонують педагогічні, фінансово-економічні, аграрні спеціальності, приваблюють переважно сільську молодь.

Не можна тут оминути й мовне питання. Опитування засвідчує, що мовою спілкування вдома для більшості приїжджих до Києва є суржик (55 %), а у Вінниці 60 % респондентів зазначають українську. На роботі 60 % мігрантів до Києва розмовляють українською і 17 % — російською, у той час як у Вінниці українською послуговуються 80 %, а російською — усього 4 %. Що ж до спілкування з друзями, то суржик і українська спостерігаються серед опитаних приблизно в однаковому відношенні в обох містах. Окремі студенти використовують обсценну лексику в спілкуванні з друзями.

Торкаючись фінансового аспекту міграції сільської молоді, варто зауважити, що абсолютна більшість (88 % студентів у м. Києві і 89 % у м. Вінниці) перші кілька років (а деякі до самого закінчення навчання) живуть за рахунок батьків. Стипендія, з огляду на її невеликі розміри, є виключно додатковим джерелом доходів. Починаючи зі старших курсів, багато студентів підробляють і за умов належного заробітку подекуди відмовляються від батьківської допомоги. Практично всі респонденти зізнаються (90 % опитаних шляхом анкетування), що регулярно возять або отримують з дому продукти харчування («передачі з села», «торби з села»). Як правило, це овочі, фрукти, домашня консервація та вже готові страви.

Питання ідентичності — усвідомлення належності опитаної молоді до сільського чи міського середовища — дозволяє виокремити поступовість процесів адаптації приїжджих. У Києві 34 % респондентів уважають себе «більше городянами, ніж селянами», 20 % — «більше селянами, ніж городянами», 17 % — «селянами» і 13 % — «городянами». У Вінниці ж 40 % опитаних обрали варіант «більше городянин, ніж селянин», 24 % — «городянин», 15 % — «більше селянин, ніж городянин» і лише 8 % — «селянин». Таку розбіжність ми знову можемо пояснити різницею між провінційним малим містом та столицею, до якої значно важче пристосуватися.

Розгорнуті відповіді з даного питання ми отримали в ряді інтерв'ю. На запитання «Ким Ви себе зараз відчуваєте, городянином чи селянином?» варіанти відповідей респондентів — так само абсолютно різні. Частина мігрантів, пам'ятаючи про своє коріння, зараховує себе до селян: «Ну, тіпа, я свого коріння абсолютно не цураюсь і ідентичності вінницької сільської, ніколи на російську мову не перехожу абсолютно. Ну так, я себе вважаю вихідцем з села, який, можливо, тимчасово живе в місті, а можливо, не тимчасово» [16]. Деякі респонденти визнають себе маргіналами, стверджуючи, що перебувають у якомусь завислому стані, тобто можуть бути і селянами, і городянами, або ж «тут я з села, там я з міста» [17]. Інші ж відверто називають себе городянами. Така розбіжність поглядів, на нашу думку, пов'язана насамперед з тим, що адаптація в усіх відбувається порізному, а отже, і зарахування себе до тієї чи іншої спільноти теж різне.

Утім, у ході опитування ми зіткнулися з тим, що в поняття «городянин» вкладають абсолютно різний зміст. На думку респондентів, городянином може вважати себе той, хто дійсно народився в місті і період дитинства, підлітковий період провів так само в місті, або ж той, у якого хоча б три покоління — міські люди, проте більшість стверджують, що це залежить не від часу, а від самої людини. Результати опитування в Києві свідчать про те, що 48 % респондентів уважають городянами тих, хто більше 10 років прожив у місті, а 41 % — тих, хто народився в місті. У Вінниці — це 51 % і 37 % відповідно. Така різнома-

http://www.etnolog.org.ua

нітність відповідей може бути зумовлена специфікою української урбанізації та наявністю величезного відсотку колишнього сільського населення в містах.

Можемо висловити припущення, що за умов, коли одне покоління сільських мігрантів у містах швидко змінювало інше, міська культура просто не встигала їх асимільовувати, через що сама культура міста змушена була видозмінитися [18]. Таким чином, ми бачимо яскравий приклад алопластичної адаптації, адже сільські мігранти викликали незворотні зміни в міській культурі.

Одним з найпомітніших зовнішніх факторів є поширення в містах суто сільського варіанта суржику, який по суті перетворюється на основну мову спілкування всюди, крім офіційних установ та іншомовних середовищ. Городяни чують цю мову на вулиці, ринках, у навчальних закладах і невільно звикають до неї та перебирають окремі вирази.

Можна вести мову про те, що зовнішній вигляд сільських мігрантів дещо відрізняється від вигляду міської молоді. Здебільшого стиль одягу колишніх селян визначається «базарною модою», яка невміло намагається наслідувати мейнстрім, є доволі своєрідним явищем, характеризується низькою якістю як зовнішнього вигляду виробу, так і його практичних якостей. Останнім часом жіночий варіант наслідує стиль «гламур». Це призводить до засилля яскравих елементів одягу, помітних аксесуарів, оздоблення стразами та золотистим або сріблястим декором. Зумисна еротизація та відвертість у зовнішньому вигляді, макіяжі та поведінці, продиктовані цим стилем, у випадку його наслідування постають у ще грубішій формі, пропонуючи за зразок образ вульгарної жінки.

Навчаючись у виші, багато сільських дівчат прагнуть вийти заміж за городянина, бажано до закінчення навчання, щоб мати гарантії закріплення в місті. Така позиція може опосередковано впливати і на життєві стратегії городянок, які прагнуть не вирізнятися з більшості.

В умовах, коли село вже не одне десятиріччя залишається депресивним регіоном із практично зруйнованою соціально-культурною інфраструктурою, надмірний наплив мігрантів жодним чином не може позитивно позначитися на якості міської культури. Такий негативний вплив простежується на рівні елементарної поведінки, про що кажуть самі респонденти: «Не знаю, я багато бачив випадків, коли там десять років живе в місті, ну селюк, видно по ньому, шо він селюк. Як він себе поводить, тут ніякої культури поведінки в громадських місцях, ну взагалі отаке от...» [19]. Утім, той факт, що в селах масово скорочується кількість бібліотек, клубів, кіноустановок, а якість шкільної освіти невпинно погіршується, промовисто засвідчує те, з якого середовища виїжджають мігранти.

Так, російський учений Д. Алісов узагалі вважає, що сама структура сучасного міста передбачає субкультури вищого порядку: міську культуру, традиційну культуру та гібридну культуру (квазіурбаністичну або квазіміську). Саме остання, на думку дослідника, «виникає в складі культури як результат неповної і спотвореної адаптації традиційної сільської культури до "нових" умов урбанізації» [20].

Отже, у сучасній Україні можна вести мову про критичний рівень міграції сільської молоді до міст. Зазвичай молоді люди їдуть на навчання, а потім знаходять у місті роботу, створюють сім'ю та лишаються. Часто вирішальну роль у переїзді відіграють батьки, які не лише заохочують своїх дітей до переїзду, але й сприяють їм при вступі, фінансово забезпечують перебування в місті, а також допомагають згодом знайти роботу. Важливим аспектом адаптації є питання проживання, побуту мігрантів, які здебільшого проходять шлях від гуртожитку та орендованої квартири до власного житла. За результатами анкетування можна дійти висновків, що приїжджі досить легко адаптуються до нових умов, і що більше часу проходить, тим слабшим стає їх зв'язок із селом. Утім, наші спостереження свідчать про взаємовплив між сільською і міською культурами. Так, можемо спостерігати вплив сільських уявлень щодо зовнішнього вигляду, манери одягатися, норм поведінки, спілкування на реалії міського по-

буту, що у свою чергу може засвідчувати появу нової гібридної (квазіурбаністичної) культури в сучасних українських містах. Таким чином, можемо вести мову про те, що сільська молодь усе-таки акультурується в місті, одночасно змінюючи його відповідно до своїх потреб.

[1] *Берри Дж. У.* Аккультурация и психологическая адаптация: обзор проблемы / Дж. У. Берри // Развитие личности. – 2001. – № 3–4. – С. 183–193. Також див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rl-online.ru/articles/3_4-01/198.html.

[2] Там само.

[3] *Налчаджян А. А.* Социально-психическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии) : монография / А. А. Налчаджян. – Ереван : Издательство АН АрмССР, 1998. – С. 15. Також див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ethnopsyhology.narod.ru/libr/N/nalchajan/nalchjan-adapt.htm.

[4] *Коган Л. Б.* Быть горожанином : монография / Л. Б. Коган. – М. : Мысль, 1990. – С. 34–39.

[5] *Туров И. С.* Городской образ жизни: теоретический аспект / И. С. Туров // Социологические исследования. – 1995. – № 1. – С. 132.

[6] *Алмазова Т. В.* Міське та сільське середовище: порівняльна характеристика соціокультурних систем / Т. В. Алмазова. Також див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2011/Pedagogica/6_85695.doc.htm 2011.

[7] Сільська молодь: стан, проблеми та шляхи їх вирішення: Щорічна доповідь Президентові України, Верховній Раді України про становище молоді в Україні (за підсумками 2004 р.) / Т. В. Безулік, А. І. Білий, Є. І. Бородін та ін. ; Держ ін-т проблем сім'ї та молоді. – К. : Гопак, 2005. – С. 14.

[8] Записала Т. Момот у серпні 2011 року від Батирєвої Ірини Миколаївни, 1978 р. н., родом з м. Калинівки Калинівського р-ну Вінницької обл.

[9] Записала Т. Момот у липні 2011 року від Лещука Андрія Миколайовича, 1986 р. н., родом із с. Плисків Погребищенського р-ну Вінницької обл.

[10] *Іванов С.* Адаптація сільських мігрантів до життя в Харкові (1950–1980-і роки) / С. Іванов // Краєзнавство : науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 148.

[11] Там само.

[12] Записала Т. Момот у серпні 2011 року від Гаврилюк Галини Миколаївни, 1980 р. н., родом із с. Мітлинці Гайсинського р-ну Вінницької обл.

[13] *Іванов С.* Адаптація сільських мігрантів до життя в Харкові... – С. 148.

[14] Записала Т. Момот у серпні 2011 року від Жмуд Наталі Вікторівни, 1975 р. н., родом із с. Одаї Тульчинського р-ну Вінницької обл.

[15] Записала Т. Момот у серпні 2011 року від Гаврилюк Галини Миколаївни, 1980 р. н., родом із с. Мітлинці Гайсинського р-ну Вінницької обл.

[16] Записала Т. Момот у вересні 2011 року від К. В., 1988 р. н., родом із с. Северинівка Тростянецького р-ну Вінницької обл.

[17] Записала Т. Момот у липні 2011 року від Боярського Віталія Юрійовича, 1989 р. н., родом із с. Капустяни Новоушицького р-ну Хмельницької обл.

[18] *Соломонова Т. Р.* Деякі спостереження за міською культурою Вінниці XX – початку XXI ст. / Т. Р. Соломонова // Минуле і сьогодення. – Вінниця, 2007. – С. 382.

[19] Записала Т. Момот у липні 2011 року від Лещука Андрія Миколайовича, 1986 р. н., родом із с. Плисків Погребищенського р-ну Вінницької обл.

[20] *Алисов Д. А.* Урбанизация и культура / Д. А. Алисов // Городская культура Сибири: история и современность. – Омск, 1997. – С. 3–15. Також див.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ic.omskreg.ru/cultsib/urb/alis_urb.htm.